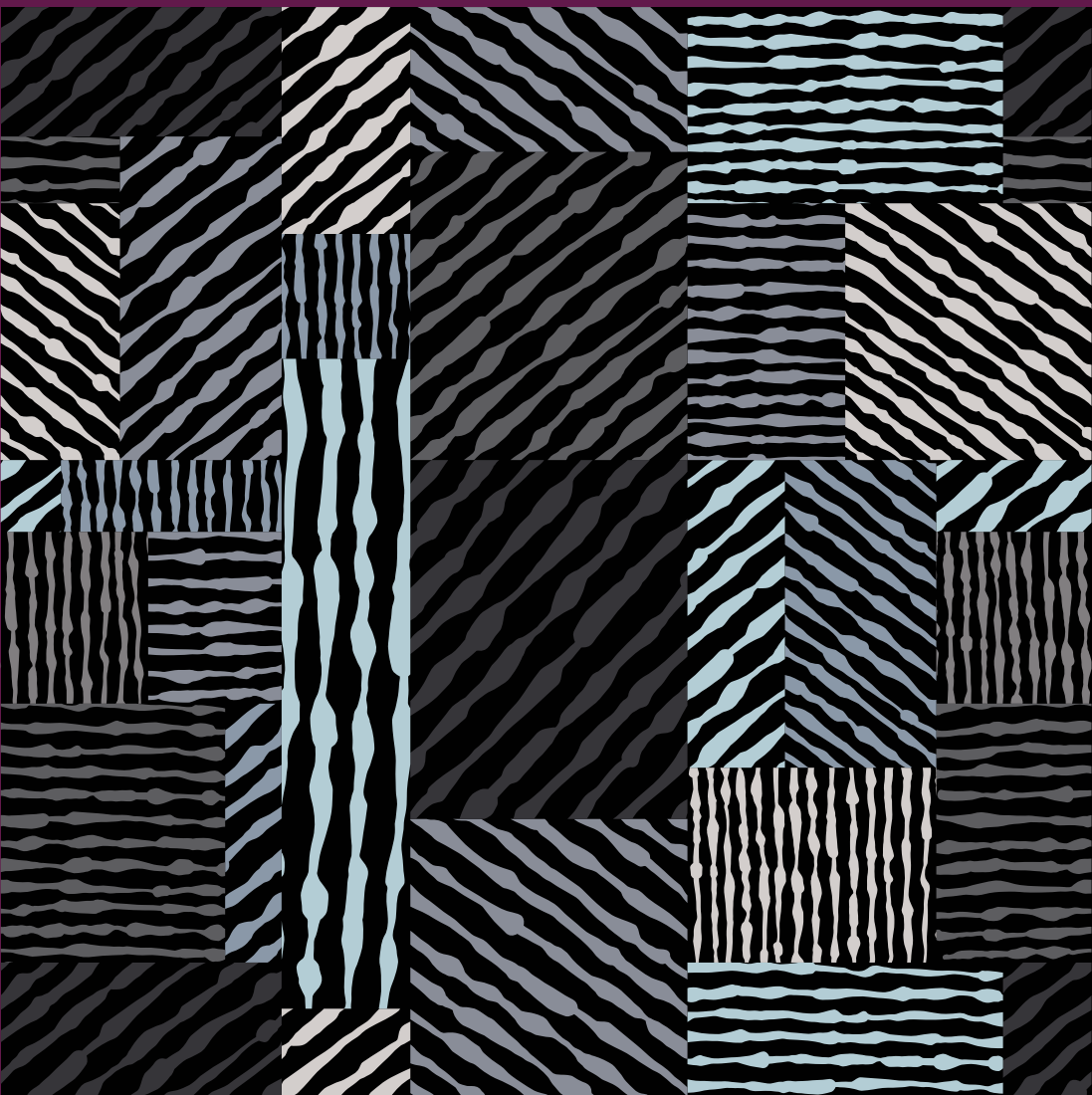

Ljudske žrtve i mesta zatočenja
1991-2001.

REKOM
mreža pomirenja

LJUDSKE ŽRTVE I MESTA ZATOČENJA 1991-2001.

Istraživanje

Februar, 2021

Sufinansirala Evropska unija

Izradu publikacije je finansijski podržala Evropska unija.
Sadržaj publikacije je isključivo odgovornost autora
i ne odražava nužno stanovišta Evropske unije

LJUDSKE ŽRTVE I MESTA ZATOČENJA 1991-2001.

Istraživanje

IZDAVAČ:

REKOM mreža pomirenja

Februar, 2021.

UREDILA:

Nataša Kandić

AUTORI:

Nikola Mokrović

Predrag Miletić

Nataša Kandić

Bekim Blakaj

Mirna Alibegović

Benjamin Sabljica

Zlatica Gruhonjić

GRAFIČKO OBLIKOVANJE:

Todor Cvetković

SADRŽAJ

Uvod	4
I Ljudski gubici u Republici Hrvatskoj	5
II Istraživanje nestalih u vezi sa ratom na Kosovu	6
Predrag Miletić: Izvori	6
Nataša Kandić: Nalazi istraživanja	7
Bekim Blakaj: Pogrešne identifikacije posmrtnih ostataka	8
III Mesta zatočenja u Bosni i Hercegovini	11
Mirna Alibegović: Zatočenički objekti u opštini Brčko	11
Benjamin Sabljica: Logori i drugi zatočenički objekti u općinama Mostar, Čapljina i Ljubuški	12
Zlatica Gruhonjić: Zatočenički objekti u opštini Konjic	14
Nataša Kandić: Nastavljamo istraživanje	16

LJUDSKE ŽRTVE I MESTA ZATOČENJA 1991-2001. ISTRAŽIVANJE¹

Od decembra 2019. godine, REKOM mreža pomirenja (bivša Koalicija za REKOM) nastavlja sa dokumentovanjem ratnih žrtava u političkoj klimi u kojoj više nema podrške lidera i institucija za uspostavljanje međudržavne komisije za popis žrtava i ratnih zločina (REKOM). Protekle godine, naš fokus je bio na dokumentovanju ljudskih žrtava u ratu u Hrvatskoj, otmica i nestanaka na Kosovu i zatočeničkih objekata u BiH koji se navode u raznim izvorima, a nisu obuhvaćeni suđenjima pred MKTJ i domaćim sudovima. Kao i na stvaranju evidencije zatočeničkih objekata čije je postojanje utvrđeno sudskim presudama.

Documenta je u protekloj godini svoje istraživanje sprovedila u Osječko-baranjskoj županiji, u kojoj je stradalo oko 2.100 osoba. Uzimanjem izjava od članova porodica i očevidaca i na osnovu saznanja iz druge ruke, prikupili su relevantne podatke o okolnostima smrti ili nestanku 1.391 žrtve.

U 2020. godini, Fond za humanitarno pravo (FHP) i Fond za humanitarno pravo Kosovo (FHPK) istraživanje ljudskih žrtava na Kosovu ograničili su na osobe nestale u periodu 1998-2000. godine, iz tri razloga: da bi podacima o svakoj pojedinačnoj nestaloj osobi demistifikovali političku priču o nestalima isključivo kao o broju etničkih žrtava, da bi javnost, kako u Srbiji tako i na Kosovu, podstakli na solidarnost i saosećanje sa porodicama svih nestalih, i da bi izvršili dodatni pritisak na institucije da obelodane lokacije masovnih grobnica i podatke o premeštanju tela. Rezultati istraživanja nedvosmisleno ukazuju na to da je osnovni razlog zašto se godinama ne smanjuje broj nestalih, posebno u slučajevima grupnih nestanaka, političke prirode - u vlasti u Srbiji su političke partije (SNS i SPS) koje skrivanjem masovnih grobnica štite od krivične odgovornosti generale VJ/MUP, članove SNS-a i SPS-a ili bliske tim partijama, u čijim su zonama odgovornosti za vreme NATO bombardovanja počinjeni masovni zločini, a na Kosovu je predsednik bio Hashim Taçi, koga su u novembru Kosovska specijalizovana veća optužila za ratne zločine.

Udruženje Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje u BiH (TPOS) i Centar za demokratiju i tranzicionu pravdu (CDTP) mapiranjem evidencija o zatočeničkim objektima ustanovili su da više različitih izvora navodi da je za vreme rata u BiH postojalo oko 1.500 logora,

¹ Rezultate istraživanja ljudskih gubitaka u Osječko-baranjskoj županiji predstavila je Documenta 29.1.2021. godine na konferenciji za štampu u Osijeku i putem webinara, a FHP, TPOS i CDTP su 25.2.2021. godine organizovali online prezentaciju rezultata istraživanja mesta zatočenja u BiH i nestalih u vezi sa ratom na Kosovu.

zatvora i drugih zatočeničkih objekata u kojima su zatvarani civili i vojnici. Sudskim presudama je utvrđeno postojanje između 300 i 350 zatočeničkih objekata, među kojima su predratni zatvori, istražni zatvori, kao i razni javni i privatni objekti koji su pretvarani u zatočeničke objekte. TPOS i CDTP su terenskim istraživanjem dodatno dokumentovali uslove u oko 300 zatočeničkih objekata koji su bili predmet suđenja pred MKTJ i domaćim sudovima, ali i postojanje još oko 200 zatočeničkih objekata koji nisu bili predmet suđenja za ratne zločine i uslove u njima. Uzimanjem izjava bivših zatočenika i sagovornika koji raspolažu relevantnim informacijama o zatočavanju civila, istraživači TPOS-a i CDTP-a su ustanovili da više od 100 objekata koji se u raznim izvorima navode kao mesta zatočavanja nisu bili zatočenički objekti nego su korišćeni za ispitivanje, u neke objekte su zatočenici dovođeni iz zatvora radi obavljanja prinudnih poslova, a neki objekti su se javljali pod dva ili tri različita imena.

I LJUDSKI GUBICI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Tim Documente je u sklopu višegodišnjeg istraživanja ljudskih gubitaka identifikovao 19.963 žrtve na osnovu 31.371 dokumenta, od kojih 7.276 čine upitnici ispunjeni na osnovu izjava svjedoka i članova obitelji.

U 2020. godini predmet istraživanja je bilo područje Osječko-baranjske županije sa 2.119 identificiranih žrtava koje su imale prebivalište ili su stradale na području te županije. Istraživači su uspjeli da kompletiraju podatke o 1.391 žrtvi. Nedostajući podaci se u najvećoj mjeri tiču osoba vojnog statusa ili osoba koje se još uvijek smatraju nestalima. Za predmetno je područje analizirano ukupno 2.895 dokumenata – upitnici o žrtvi, monografije i popisi, rješenja o utvrđivanju prava i statusa, optužnice i presude, fotografije grobova itd. Provedeno je 545 intervjua. Na popisu su, među ostalima, imena Željka Krstića, sina Štefice i Tomislava iz Sarvaša, hrvatskog branitelja koji je stradao 20.11.1991. godine. Zahvaljujući ogromnom naporu majke Štefice, njegovi posmrtni ostaci su ekshumirani u Ernestinovu i identificirani. Na popisu je i ime Josipa Reihl Kira, koji je vodio osječku policiju i na dan ubojstva, 1.7.1991. godine, išao pregovarati o miru. Pamtimog ga kao onog koji je bio u misiji mira i iskoračio prema drugoj strani jer je želio dijalog. Pamtimog i ime Čedomira Vučkovića, koji je 31.8.1991. godine natjeran da pije kiselinu iz akumulatora i kasnije ubijen. Broju stradalih osoba na ovome području pridodati su i podaci o 141 osobi, državljanima nekadašnje Savezne Republike Jugoslavije, uglavnom pripadnicima bivše JNA, čiji je identitet ustanovio Fond za humanitarno pravo.

Utvrđivanje podataka o stradalima i nestalima jest dokumentarna osnova našeg javnog zalaganja za stvaranje cjelovitog institucionalnog okvira za civilne žrtve rata, za dijalog

o prošlosti i jačanje pretpostavki za izgradnju održivog mira. Zajedničko pamćenje može smanjiti otvorene rane i promovirati pomirenje.

II ISTRAŽIVANJE NESTALIH U VEZI SA RATOM NA KOSOVU

PREDRAG MILETIĆ: IZVORI

U bazi podataka „Kosovska Knjiga pamćenja” pohranjeno je oko 50.000 dokumenata o 13.500 ubijenih i nestalih u vezi sa ratom na Kosovu u periodu 1998–2000. godine. O 1.642 nestale osobe prikupljeno je oko 5.960 dokumenata. Istraživači FHP-a i FHPK-a su do kraja 2020. godine uzeli 1.960 izvjava i oko 1.000 dopunskih izvjava članova porodica i svedoka o porodičnim prilikama ili razjašnjenju okolnosti nestanka. Osim izvjava, prikupljeni su sudska dokumentacija, potvrde, lična dokumenta, odluke institucija i tela, izveštaji i evidencije. Autori tih dokumenata su MKTJ, sudovi u Srbiji i na Kosovu, KFOR, UNMIK, Human Rights Advisory Panel (HRAP), Human rights watch (HRW), Amnesty International (AI), dok su naredbe, borbeni izveštaji i druga dokumenta VJ i MUP RS pribavljeni preko baze podataka MKTJ. Relevantnu sudsku dokumentaciju o nestalima čine 33 presude, 147 transkripta svedočenja u suđenjima za ratne zločine pred MKTJ i sudovima u Srbiji i na Kosovu. U bazu su unete i relevantne publikacije, pisma porodica, izjave članova porodica ili očevidaca date institucijama i vladinim telima. Prikupljeno je 1.114 fotografija nestalih osoba. Zatim, tu su lične karte, vozačke dozvole, pasoši, rešenja o proglašenju lica za umrlo. Baza sadrži 325 medijskih priloga o nestalim osobama, na srpskom i albanskom jeziku. Manji broj relevantnih dokumenata i podataka o nestalim osobama dobijen je na osnovu Zakona o pristupu informacijama od javnog značaja. Najvažnija dokumenta o aktivnostima pojedinih brigada VJ, kao što je 549. mtbr, nisu dostupna jer su proglašena državnom tajnom.

Poređenje izvora pokazuje da o nestalim osobama ima značajno manje dokumenata i podataka nego o žrtvama čiji su posmrtni ostaci pronađeni i identifikovani. Znatno je manje i sudske dokumentacije o nestalim osobama, a u pojedinim slučajevima sudska veća MKTJ nisu se bavila nestalim osobama. Primera radi, u presudi Milutinoviću i drugima, Veće u zaključku o zločinima u selima Meja i Korenica, koji su se dogodili 27.4.1999. godine, navodi sledeće: „Na bazi forenzičkih i drugih dokaza vezano za operaciju 'Reka', veće nalazi da je 275 osoba navedenih u prilogu optužnice ubijeno”, dok je prema istraživanju FHP-a i lokalnim izvorima u toj operaciji ubijeno 350 ljudi i da posmrtni ostaci još 15 osoba, koje su izdvojene kada i drugi čija su tela nađena u masovnim grobnicama u Batajnici u Srbiji, do danas još uvek nisu nađeni. Dakle, nisu svi koji su i dalje na listama nestalih osoba bili predmet sudskog razmatranja.

NATAŠA KANDIĆ: NALAZI ISTRAŽIVANJA

Istraživanje otmica, nezakonitog hapšenja i nestanaka u vezi sa ratom na Kosovu, u periodu od 1.1.1998. do 31.12.2000. godine, pokazuje da je među nestalima najveći broj onih koji su poslednji put viđeni u većoj grupi na konkretnoj lokaciji i u vlasti određene oružane formacije.

To se odnosi na 32 muškarca, nenaoružane seljake, koje su porodice poslednji put videle 29.3.1999. godine u kući Xhafera Zukaja u selu Beleg kod Dečana/Dečan. Sudeći prema dokumentima VJ, podacima o sudbini ovih muškaraca raspolažu formacije koje su u vreme događaja bile raspoređene na ovom području: od 2.3.1999. godine na području Dečana/Dečana nalazile su se jedna manevarska četa iz 21. i 22. Od. PJP MUP i jedna teritorijalna četa iz 72. odreda PJP-a, a od 27.3.1999. godine, 177. VTOd, u sadejstvu sa snagama 125. mtbr VJ i snagama MUP-a, imao je zadatak da „zaštiti srpsko stanovništvo u gradu Dečani, uspostavi borbenu kontrolu nad tom teritorijom i zatvori komunikaciju Dečani-Peć”.

Stanovnike sela Goden, koje se nalazi na 3 km od granice sa Albanijom, pripadnici 53. graničnog bataljona VJ su 25.3.1999. godine isterali iz sela, a zadržali su 20 muškaraca, od kojih nijedan nije imao oružje. Po povratku iz izbeglištva meštani su našli spaljene kuće ispred kojih su srpski vojnici zadržali 20 muškaraca i nešto Kostiju. Međunarodni forenzičari su utvrdili da kosti pripadaju četvorici muškaraca čiji identitet nisu mogli utvrditi. Selo je sahranilo nađene kosti i podiglo spomen obeležje sa imenima 20 muškaraca, ali i dalje nema razjašnjenja šta se dogodilo sa posmrtnim ostacima još 16 zadržanih muškaraca.

Posmrtni ostaci još 48 civila, uglavnom iz Kline i okolnih sela, još uvek nisu nađeni, iako ima ozbiljnih indicija da se još uvek nalaze u jezeru Perućac, odakle su izvađena tela 19 žrtava, koje su poslednji put viđene 4.4.1999. godine u selu Kraljane. Naređenjima Zajedničke Komande za KiM i Prištinskog Korpusa od 1. i 2.4.1999. godine 5. BG 125. mtbr VJ dobila je zadatak da „izvrši posedaenje šireg rejona: s. Kraljane”, kao i da „podrži snage MUP-a u razbijanju i uništenju ŠTS na pravcu: s. Kraljane – s. Jablanica”. Podršku 24. Od. PJP pružala je 5. BG.

Istraživanje takođe pokazuje da je među nestalima veliki broj osoba starijih od 60 godina. Posle napada srpskih snaga na pozicije OVK u gradu Dečani/Dečan 29.5.1998. godine usledio je napad na sela u opštini Dečani/Dečan uz granicu prema Albaniji. Stanovništvo je bežalo, a u selima Pobrđe/Pobergjë, Loćane/Lloçan, Vokš/Voksh i Huljaj/Hulaj ostalo je oko 50 starih osoba. Neke je policija posle ulaska u ta sela izvela i okupila u kući Syla Cacija, gde ih je držala u nehumanim uslovima dok ih porodice nisu preuzele, ali sudbina oko 30 staraca i starica još uvek nije rasvetljena.

U srpskom selu Dojnice/Dojnicë, koje se nalazi na 5 km od Prizrena, posle ulaska NATO snaga na Kosovo ostali su stariji ljudi. Njih je na sastanak pozvao komandant Ekrem Rexha zvani Drini, koji je odrastao u susednom selu Skorobište/Skorobishtë, i u ime dobrih odnosa komšija pozvao ih da ostanu. Međutim, 27.6.1999. godine u Dojnice/Dojnicë je upala grupa vojnika OVK iz okolnih sela i pobila 15 zatečenih starijih osoba. Jedinica UNMIK-a za istragu ratnih zločina je 2005. istraživala događaj, ali nije uspjela da utvrdi šta se dogodilo sa telima ubijenih Srba.

Među bitnim nalazima o nestalima je i to da je u gradu Đakovica/Gjakovë posle dolaska NATO snaga nestalo najmanje 40 Srba starijih od 60 godina, među njima i 10 žena, i još najmanje 10 Roma i desetak izbeglica iz Hrvatske. Gradski štab OVK je bar do septembra 1999. godine imao potpunu vlast u gradu, te je to prva adresa za odgovor na pitanje o lokacijama posmrtnih ostataka koji još uvek nisu nađeni.

Streočke planine/Bjeshkët e Strellcit, koje se delom nalaze iznad Peći/Pejë i Dečana/Deçane, još uvek skrivaju tajne o tome šta se dogodilo sa više od 20 civila koji su 7.4.1999. godine, pred jedinicama VJ, izbegli iz sela Raušić/Raushiq i sklonile se na planine iznad sela.

Istraživanje FHP-a i FHPK-a pokazuje da se vladine komisije, kako Srbije tako i Kosova, nisu bavile proverom podataka o nestalima čiji su nestanak porodice prijavile MKCK-u. U evidenciji MKCK-a ima nekoliko osoba čiji nestanak nije u vezi sa ratom, najmanje 15 osoba za koje više nije moguće pribaviti referentne uzorke krvi jer nema živih rođaka, a u toj evidenciji nema imena nestalih čije se porodice još uvek plaše da prijave nestanak, kao ni imena većeg broja Roma čije su porodice rasute po Evropi i još uvek u strahu da se bave prošlošću na Kosovu koja im nije donela dobro.

REKOM mreža pomirenja objaviće rezultate istraživanja FHP-a i FHPK-a u formi specijalnog izdanja „Kosovske knjige pamćenja“, s narativima o svakoj pojedinačnoj žrtvi, koje će sigurno pomoći u trasiranju mogućih lokacija masovnih grobnica, ali i doprineti stvaranju sećanja na žrtve koje nemaju grob kao fizički simbol postojanja i smrti.

BEKIM BLAKAJ: POGREŠNE IDENTIFIKACIJE POSMRJNIH OSTATAKA

Kada govorimo o rešavanju sudbine nestalih na Kosovu 20 godina posle okončanja rata, pored nedostatka političke volje da se otkriju lokacije pojedinačnih grobnih mesta i masovnih grobnica, veliku prepreku predstavlja i činjenica da se u mrtvačnici Instituta za Sudsku medicinu u Prištini/Prishtinë nalaze posmrtni ostaci ili delovi posmrtnih ostataka preko 300 osoba čiji se uzorci kostiju ne podudaraju sa uzorcima krvi članova porodica kojima raspolaže Međunarodna Komisija za nestala lica (ICMP). Prema podacima

pomenutog instituta i Komisije za nestala lica Vlade Kosova, između 240 i 250 posmrtnih ostataka pripada osobama muškog pola, a oko 90 osobama ženskog pola.

Postoji nekoliko razloga zbog kojih nije moguće utvrditi kome pripadaju posmrtni ostaci:

- Pretpostavlja se da ne pripadaju sva tela osobama koje su stradale u vezi sa ratom na Kosovu u periodu 1998–2000. godine – neka pripadaju ljudima koji su nestali pre rata, a moguće i tokom Drugog svetskog rata;
- Pretpostavlja se da neki posmrtni ostaci u mrtvačnici pripadaju osobama koje nisu žrtve ratnih zločina, već su umrle od bolesti ili starosti; moguće je da su na groblju u Dragodanu u Prištini/Prishtinë tokom rata sahranjeni i neki korisnici staračkih domova koji su umrli od starosti, kao i bolesnici koji su umrli u Kliničkom centru u Prištini/Prishtinë od bolesti ili fizičkih povreda zadobijenih pre dolaska na lečenje; ima indicija da je bilo slučajeva da je neka porodica posle rata sa tog groblja preuzela telo koje nije pripadalo njihovom nestalom članu;
- Na osnovu podataka o lokacijama gde su pronađena tela, nadležne institucije mogu utvrditi identitet određenog broja ljudi čiji su posmrtni ostaci nađeni, ali ima porodica koje odbijaju da daju uzorke krvi jer još uvek veruju da se njihovi nestali članovi nalaze u nekim tajnim zatvorima.

Ipak, najčešći i glavni razlog zbog čega posmrtni ostaci koji se čuvaju u mrtvačnici Instituta za sudsku medicinu u Prištini/Prishtinë ne mogu biti identifikovani jeste taj što se identifikacija posmrtnih ostataka u periodu od druge polovine 1999. godine pa skoro do 2003. godine vršila tradicionalnom metodom. U pomenutom periodu, pojedinačne i masovne grobnice su ekshumirane, ponekad i bez prisustva eksperata, a tela su porodice identifikovale prepoznavanjem odeće, obuće i ličnih predmeta pronađenih u grobnici. To je bio slučaj kada tela nisu mogla biti identifikovana na osnovu fizičkog izgleda jer su bila u fazi raspadanja i samim tim neprepoznatljiva. Zbog toga se događalo da porodice preuzmu i sahrane telo neke druge žrtve. Ubeđene da su sahranile svog člana, porodice nisu prijavljivale nestanak, a ako je neko već bio prijavljen kao nestalo lice, onda su zahtevale da se skine sa liste nestalih koju je odmah posle rata sačinio MKCK. Zbog toga ove porodice nikada nisu dale uzorke krvi i nisu ih kontaktirale nadležne institucije.

I istraživači FHPK-a su naišli na slučajeve da porodica preuzme telo koje ne pripada njenom nestalom članu. Reč je o zatvoreniku koji je bio ranjen u zatvoru Dubrava, između 19. i 23.5.1999. godine, kada su pripadnici Specijalne policije Srbije ubili preko 100 i ranili više desetina zatvorenika. Ubijeni su sahranjeni u selu Rakoš/Rakosh u pojedinačnim grobovima obeleženim samo brojevima, a ranjeni su prebačeni u zatvor u Lipljanu/Lipjan. Oni koji su bili teže ranjeni iz Lipljana/Lipjan prebačeni su u Klinički centar u Prištini/Prishtinë. Jedan od ovih ranjenih zatvorenika je početkom juna 1999. godine u bolnici

preminuo od posledica ranjavanja, ali je mesto sahrane ostalo nepoznato. Porodica umrlog zatvorenika, koja je živela u Švajcarskoj, vratila se na Kosovo u novembru 1999. godine i tada saznala da su ubijeni u zatvoru Dubrava sahranjeni u selu Rakoš/Rakosh. Na groblju u tom selu otkopali su jedan grob i na osnovu odeće „prepoznali svog” nestalog člana. Uzeli su telo i sahranili ga u rodnom mestu. Ta porodica u to vreme nije dala uzorke krvi, ali verovatnoća je velika da su preuzeli pogrešno telo.

U pilot-projektu, u kojem je učestvovao i ICMP, samo u regionu Mitrovice/Mitrovicë utvrđeno je da je 14 porodica preuzelo i sahranilo tuđe posmrtno ostatke, verujući da su prepoznale svog nestalog člana. Ovaj pilot-projekat je pokrenut sa zahtevom udruženja porodica „Zeri i prinderve” („Glas roditelja”) iz Mitrovice/Mitrovicë da se određeni slučajevi identifikacije klasičnom metodom provere DNK analizom. Ovo udruženje je ubedilo 78 porodica da daju uzorak krvi i DNK analiza je pokazala da se uzorci krvi podudaraju sa uzorcima kostiju 14 posmrtnih ostataka koji se nalaze u mrtvačnici Instituta za sudsku medicinu. To je bio dokaz da je 14 od 78 porodica sahranilo tela koja ne pripadaju njihovim nestalim članovima. Slični slučajevi, gde ima indicija da je moglo biti pogrešnih identifikacija, zabeleženi su u mestima Kraljane/Kralan, Pusto Selo / Pastasel, Tusus u Prizrenu i Ljubenić/Lubeniq.

Pogrešnim identifikacijama doprinelo je haotično stanje posle okončanja rata. Događalo se da na ekshumacijama radi i po 14 timova forenzičara, ali bez koordinacije i međusobne komunikacije. Ovi timovi su bili sastavljeni od pripadnika KFOR-a iz više zemalja, eksperata MKTJ za bivšu Jugoslaviju, kao i eksperata iz drugih međunarodnih organizacija i iz zemalja koje su slale svoje eksperte za forenziku.

Moje gledište je da sve identifikacije tradicionalnom metodom treba razmotriti još jednom i u svim slučajevima gde postoji sumnja da je moglo doći do pogrešne identifikacije zamoliti porodice da daju uzorke krvi kako bi se identitet sahranjene osobe proverio DNK metodom. Samo se na ovaj način može razrešiti „tajna” posmrtnih ostataka koji se čuvaju u Institutu za sudsku medicinu, što bi značajno doprinelo razrešenju sudbine nestalih u vezi sa ratom na Kosovu.

III MESTA ZATOČENJA U BOSNI I HERCEGOVINI

MIRNA ALIBEGOVIĆ: ZATOČENIČKI OBJEKTI U OPŠTINI BRČKO

Najveći zatočenički objekat za Muslimane i Hrvate bio je logor „Luka”, koji je funkcionisao od 7.5. do 9.7.1992. godine. Kroz taj logor prošlo je oko 3.000 civila – muškaraca, žena, djece, kao i osoba starije životne dobi, a u manjem broju i pripadnika TO BiH. Upravnik je bio Goran Jelisić do 27.5.1992. godine, kada ga je zamijenio Kosta Simonović zvani Kole. Zatočeniци su bili smješteni u tri hangara. Samo u drugom hangaru bilo je oko 70 žena i 50 djece. Spavali su na kartonskim kutijama, svojoj odjeći ili na betonu, a nuždu su vršili u kantama u prostorijama u kojima su boravili. Nije im obezbjeđivana dovoljna količina hrane i vode. Premlaćivani su puškama, nogama i rukama. Žene su silovane i na drugi način seksualno zlostavljane. Stotine muslimanskih i hrvatskih civila je ubijeno. Posljednja grupa zatočenika je pod pritiskom MKCK-a premještena u logor „Batković” 9.7.1992. godine, kada je „Luka” zatvorena. Većina ih je razmjenjena nakon oktobra 1992. godine. Za zločine počinjene u logoru „Luka” MKTJ je osudio Gorana Jelisića na kaznu zatvora od 40 godina i Ranka Češića na 18 godina. Pred Osnovnim sudom Brčko Distrikta BiH osuđeni su Kosta Simonović na šest godina, Pero Rikanović na pet godina i šest mjeseci, Dimče Ivčev na godinu dana i osam mjeseci, te Dražen Urošević i Branko Pudić na po godinu dana zatvora. Monika Karan Ilić osuđena je na kaznu zatvora u trajanju od dve godine i šest mjeseci.

Presudama MKTJ i domaćih sudova utvrđeno je postojanje još osam zatočeničkih objekata za Muslimane i Hrvate: Sportska dvorana „Partizan”, Stanica javne bezbjednosti, Dom zdravlja, Bolnica, kasarna JNA, Autobusko preduzeće „Laser” i Hotel „Galeb”. Istraživanjem TPOS-a i CDTP-a utvrđeno je postojanje još 24 zatočenička objekta za Muslimane i Hrvate, kao što su Brezovo Polje, tri džamije, Restoran „Vestfalija”, Tekstilni kombinat „Interplet”, Hotel „Bosna” i drugi objekti. Istraživanjem je takođe utvrđeno da hotel „Posavina” nije korišten kao mjesto zatočenja, nego je to mjesto zločina. Takođe je utvrđeno da Mjesni dom u selu Ulice, privatne kuće u Donjem Rahiću, kao i čitaonica Mjesne zajednice u selu Palanka nisu korišteni kao mjesta zatočenja.

Zatočenički objekti za Srbe formirani su nakon 14.9.1992. godine, kada su pripadnici 108. Brčanske brigade Armije BiH i Hrvatskog vijeća obrane (HVO) izvršile napad na 19 srpskih sela u okolini Brčkog. Presudama domaćih sudova utvrđeno je postojanje 11 takvih objekata, a istraživanjem koje su obavili TPOS i CDTP još dodatnih 13, između ostalih, Društveni dom u Gornjem Rahiću, u kojem je od 14.9. do kraja septembra 1992. godine bilo zatočeno oko 300 srpskih civila i pripadnika Vojske Republike Srpske. Uslijed

nedostatka prostora, prvih dana su morali spavati na betonu okrenuti na bok. Odvođeni su na obavljanje prisilnih radova, koji su najčešće uključivali kopanje rovova.

Za zločine počinjene u ovom zatočeničkom objektu pred Osnovnim sudom Brčko Distrikta BiH osuđeni su Galib Hodžić i Nijaz Hodžić na kaznu zatvora u trajanju od tri odnosno jedne godine.

BENJAMIN SABLJICA: LOGORI I DRUGI ZATOČENIČKI OBJEKTI U OPĆINAMA MOSTAR, ČAPLJINA I LJUBUŠKI

U suđenjima pred MKTJ i domaćim sudovima utvrđeno je da je u opštini Mostar postojalo 15 zatočeničkih objekata, osam pod kontrolom HVO-a, pet pod kontrolom Armije BiH, te dva objekta pod kontrolom JNA.

Najveći zatočenički objekat na području Mostara bio je „Heliodrom”. Osnovan je 3.9.1992. godine i u njemu su u najvećem broju bili zatočeni muslimanski civili i Muslimani pripadnici HVO-a, kao i manji broj srpskih civila. Najveći zabilježen broj zatočenika u ovom objektu bio je oko 6.000. „Heliodrom” se nalazio u sklopu bivšeg kompleksa JNA, južno od Mostara, u naselju Rodoč. Sastojao se od četiri zgrade i nekoliko hangara. U jednoj od tih zgrada bile su dvije gimnastičke sale, u kojima su bili smješteni zatočenici, a neki su zatvarani u hangare. Pojedine prostorije su bile prenatrpne, tako da su spavali u smjenama. Nisu im obezbjeđivane dovoljne količine hrane i vode. Vođeni su na liniju fronta u Šantićevoj ulici i korišteni kao živi štit. Objekat je prestao da postoji nakon potpisivanja Vašingtonskog mirovnog sporazuma između Republike Hrvatske, Hrvatske Zajednice Herceg-Bosne i Republike BiH, kada su, 18. i 19.4.1994. godine, oslobođeni i posljednji zatočenici.

Logor „Vojno” egzistirao je od augusta 1993. do januara 1994. godine pod upravom HVO-a. U ovom objektu bili su zatvarani pripadnici Armije BiH i civili Muslimani, muškarci, žene i djeca. Bio je smješten u tri privatne kuće i jednoj garaži. Zatočenici su prisiljavani da kleknu, stave ruke na leđa i pognu glavu, nakon čega su ih stražari tukli pendrekom po glavi, šakama i nogama, dok se neko od njih ne bi onesvijestio. Mustafa Kahvić je pretučen i ubijen iz vatrenog oružja. Zatočenice, među kojima dvije maloljetne, svakodnevno su silovane. Objekat je prestao da postoji krajem januara 1994. godine, kada su posljednji zatočenici premješteni u druge zatočeničke objekte, a najveći broj na „Heliodrom”.

Najveći zatočenički objekat za hrvatsko stanovništvo bila je IV osnovna škola. Objekat je bio pod upravom Armije BiH. Od kraja juna 1993. do 19.3.1994. godine kroz ovaj objekat prošlo je najmanje 200 hrvatskih civila, muškaraca, žena i djece, kao i nekoliko zarobljenih pripadnika HVO-a. Zatočenici su bili smješteni u podrumu, u fiskulturnoj sali, koja je bila u ruševnom stanju od granatiranja. Svakodnevno su odvođeni na prvu liniju razgraničenja

između Armije BiH i HVO-a, gdje su pravili bunkere, kopali rovove i zaklone. Objekat je prestao da postoji po potpisivanju Vašingtonskog mirovnog sporazuma.

Presudama MKTJ i domaćih sudova utvrđeno je postojanje još 12 zatočeničkih objekata u Mostaru, među kojima su najveći Fabrika „Đuro Salaj“, Stadion „Vrapčići“, Zatvor „Čelovina“, Duhanski institut, Mašinski fakultet, te ostali manji objekti. Istraživanjem TPOS-a i CDTP-a utvrđeno je postojanje još devet zatočeničkih objekata, među kojima su Atomsko sklonište „Zalik“, Studentski dom, Zgrada SDK, podrum Hotela „Ruža“, kuća Nikole Filipovića, te niz drugih manjih privatnih i javnih objekata.

Presudama MKTJ i domaćih sudova utvrđeno je da su na području Čapljine postojala četiri zatočenička objekta – Kasarna „Dretelj“, Zatvor u Gabeli, „Silos“, te zgrada Općine.

U najvećem zatočeničkom objektu, Kasarni „Dretelj“, od maja do avgusta 1992. godine bilo je zatočeno više od 200 srpskih civila i pripadnika JNA. Od aprila do oktobra 1993. godine u „Dretelju“ je bilo zatočeno oko 2500 Muslimana, civila, najviše muškaraca uhapšenih na području Čapljine i Stoca, ali i žena i djece. Logor se sastojao od četiri hangara i dva tunela. Zatočenike su teško zlostavljali, ne samo stražari nego i lica koja su povremeno dolazila u logor. Premlačivani su nogama, lopatama i željeznim šipkama. Presudom MKTJ utvrđeno je da je tokom jula i avgusta 1993. godine ubijeno šest zatočenika: Plavuškić, Omer Kohnić, Emir Repak, Hasan Duvnjak i još dva zatočenika čiji identitet nije poznat. Posljednji zatočenici su početkom oktobra 1993. godine, kada je „Dretelj“ prestao da funkcioniše kao zatočenički objekat, premješteni u Zatvor u Gabeli u opštini Čapljina.

Zatvor u Gabeli je kao zatočenički objekat funkcionisao u periodu od avgusta do decembra 1993. godine i u njemu je u svakom trenutku bilo oko 1000 zatočenika, Muslimana, civila sa područja Čapljine, Stoca i Ljubuškog. Sastojao se od četiri hangara te nekoliko samica. Prestao je postojati u decembru 1993. godine, kada je najveći broj zatočenika premješten na „Heliodrom“, dok su preostali zatočenici oslobođeni.

Na području Čapljine postojala su još dva zatočenička objekta: „Silos“ i zgrada Općine, čije je postojanje utvrđeno presudama MKTJ i domaćih sudova. Osim toga, istraživanjem TPOS-a i CDTP-a utvrđeno je postojanje još dva objekta – Policijske stanice i privatne kuće Heljića u selu Lokve.

U općini Ljubuški egzistirala su dva zatočenička objekta – Zatvor u Ljubuškom i „Vitina-Otok“, koji su služili za zatočavanje Muslimana, civila i pripadnika Armije BiH. Zatvor u Ljubuškom funkcionisao je od aprila 1993. do marta 1994. godine, dok je „Vitina-Otok“ funkcionisao privremeno, tokom jula i augusta 1993. godine. TPOS i CDTP su dokumentovali postojanje još dva objekta: „Starog zatvora“ u Ljubuškom i Osnovne škole u selu Lipno.

ZLATICA GRUHONJIĆ: ZATOČENIČKI OBJEKTI U OPŠTINI KONJIC

Formiranje zatočeničkih objekata u opštini Konjic je počelo u aprilu i maju 1992. godine kada su jedinice HVO, TO, koja je kasnije prerasla u Armiju BiH, i MUP provele zajedničku akciju razoružavanja većinski srpskih sela u okolini Konjica, u kojoj je zarobljen veliki broj srpskih civila iz Bradine, Donjeg Sela, Bjelovčine, Brđana, Cerića i drugih sela. Presudama MKTJ i domaćih sudova utvrđeno je postojanje tri zatočenička objekta u koja su zatvarani uglavnom Srbi, a to su „Čelebići“, Donje Selo i Sportska dvorana „Musala“, koja je od 1993. godine korištena i za zatvaranje hrvatskih civila i pripadnika HVO-a, kao i postojanje jednog zatočeničkog objekta za pripadnike HVO-a u Osnovnoj školi „Maksim Kujundžić“ u Čelebićima. Istraživači TPOS-a i CDTP-a su utvrdili da je postojalo šest zatočeničkih objekata za Srbe: Osnovna škola u Bradini, Osnovna škola „3. mart“, motel „Konjic“, dvije privatne kuće u selima Bjelovčina i Cerići. Istraživanjem je utvrđeno postojanje 19 zatočeničkih objekata za Hrvate u privatnim kućama u selima Višnjevice, Buturović Polje i Parsovići. Istraživanjem je takođe utvrđeno da neki objekti koji se u evidencijama udruženja logoraša i drugim izvorima navode kao zatočenički objekti, zapravo nisu to bili, nego su to bila mjesta privođenja, ispitivanja, mjesta izvođenja prisilnih radova, pa čak i zločina.

Logor „Čelebići“ u bivšoj kasarni JNA, od aprila do decembra 1992. godine, služio je za zatočavanje srpskih civila. Upravnik zatvora odnosno logora „Čelebići“ bio je Zdravko Mucić, a njegov zamjenik Hazim Delić. Nisu sve prostorije Kasarne korištene za zatočavanje. To je jedan ogroman vojni kompleks. U sastavu logora su bile manja prijemna zgrada, veća administrativna zgrada, zgrada sa pumpama za vodu, odnosno soba, zgrada broj 22, podzemni tunel, tunel broj 9, kao i veliki hangar, hangar broj 6. Zatočenici su spavali na betonu, a dobijali su malo hrane i vode, tako da se dešavalo da ne dobiju po tri dana ni vodu ni hranu. U hangaru broj 6 znalo se desiti da bude po 240 zatočenika, u tunelu broj 9 po 80 zatočenika. Zatočenici su svakodnevno premlaćivani gumenim palicama, kablovima, lancima, bejzbol palicama, udarani su kundakom puške. Stražari su neke zatočenike polijevali benzinom, a onda im palili ruke i noge. Kada im je to bilo dozvoljeno, medicinsku pomoć su im pružala dvojica ljekara koji su i sami bili zatočenici. Kroz ovaj logor je od aprila do decembra 1992. godine prošlo oko 400 srpskih civila, među kojima je bilo i žena. Ubijeno je najmanje 14 zatočenika: Slavko Šušić iz Čelebića, Simo Jovanović iz Čelebića, Željko Klimenta iz Konjica, Šćepo Gotovac iz Konjica, Gojko Miljanić, Milorad Kuljanin, Miroslav Vujičić, Petko Gligorijević, Boško Samouković, Pero Mrkajić, svi iz Bradine, Željko Čećez iz Donjeg Sela, Željko Milošević iz sela Ovčari i Slobodan Babić iz sela Homolje. Najmanje dvije zatočenice su bile silovane. U decembru 1992. godine jedan broj zatočenika je razmijenjen, drugi oslobođen, a preostali su prebačeni u Sportsku dvoranu „Musala“.

Za kršenje zakona i običaja ratovanja, koje obuhvata ubistva, mučenja, surovo postupanje, protivzakonito zatočenje civila, MKTJ je osudio Zdravka Mucića na devet godina zatvora, Hazima Delića na 18 godina zatvora i Esada Landža na 15 godina zatvora. Pored toga, pred Sudom BiH Eso Macić je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 11 godina.

Sportska dvorana „Musala” je služila za zatočavanje Srba i Hrvata. Kroz ovaj logor je prošlo preko 400 hrvatskih civila, pripadnika HVO-a i 108 muškaraca Srba. Srpski zatočnici držani su na spratu dvorane, dok su hrvatski civili i pripadnici HVO-a bili u prizemlju i svlačionicama. Upravnik ovog zatočeničkog objekta je bio Edhem Žilić. Zatočnici su spavali na podu, korištenje WC-a im je bilo dozvoljeno samo danju, i to u određeno vrijeme, a WC često nije bio u funkciji. Jednom dnevno su dobijali obrok, koji se sastojao od slabo kuhane riže, jedne kriške hljeba. Jednom su zajednički okupani hladnom vodom. Medicinsku pomoć nisu dobijali. Zatočnici su zlostavljani na razne načine. Stražari su neke tukli crijevom za vodu, palili im dijelove tijela i genitalije i prisiljavali zatočnike na polni odnos. Zatočnici su odvođeni na kopanje rovova, i to na prvoj liniji fronta između zaraćenih strana. Hrvati su držani u „Musali” do 19.10.1993. godine, kada su oslobođeni, dok su srpski zatočnici ostali do 6.10.1994. godine, kada je posljednja grupa od 80 zatočenika odvezena u Sarajevo i razmijenjena.

Za krivično djelo ratni zločin protiv civilnog stanovništva nečovječnim postupanjem, Sud BiH je osudio Edhema Žilića na šest godina zatvora, dok je Ibro Macić osuđen na 10 godina zatvora. Vrhovni sud Federacije BiH osudio je Ramu Žilića na kaznu zatvora u trajanju od četiri godine, a Esada Gakića na godinu i šest mjeseci.

Istraživanjem na terenu je utvrđeno da je HVO u zgradi banke u Buturović Polju držao oko 50 muslimanskih muškaraca. Zatočnici su bili zatvoreni u prostoriji veličine pet sa pet metara, spavali su na pločicama, dobijali su jedan obrok dnevno, i to kuhanu rižu, koju su jeli prstima. Veliku nuždu su vršili u kantu, a malu u kanister, a onda su prozivani da kanister i kantu isprazne pa su ih stražari, odnosno pripadnici HVO-a tjerali da trče s tim kantama, a oni su se spoticali, padali i tako se taj sadržaj kanti i kanistera prosipao po njima. Zatočenik Salem Šteta, koji je bio ranjen prilikom zarobljavanja, odvođen je u ambulantu, ali umesto da dobije pomoć, vojnici i pripadnici HVO-a su provlačili zavoj kroz prostrijelnu ranu, čime su izazivali krvarenje i jake bolove, od čega je zatočenik padao u nesvijest. Zatočeni Muslimani su oslobođeni 7.7.1993. godine, nakon što je Armija BiH preuzela kontrolu nad Buturović Poljem.

NATAŠA KANDIĆ: NASTAVLJAMO SA POPISOM ŽRTAVA I DOKUMENTOVANJEM MESTA ZATOČENJA

REKOM mreža pomirenja nastavlja sa dokumentovanjem ljudskih gubitaka i mesta zatočenja, s verom da će neki novi lideri razumeti da je u pitanju obaveza država, naslednica bivše Jugoslavije, da zajednički popišu 130.000 žrtava, onih koji su izgubili život, računajući i nestale, u ratovima u periodu 1991–2001. godine. Mi smo spremni da novim liderima predamo sve što smo uradili i da im pomognemo da sprovedu popis, a do te prilike nastavićemo da gradimo sećanje na žrtve. Uskoro otvaramo digitalnu platformu „Glas žrtava”, sa svedočanstvima žrtava pred MKTJ i domaćim sudovima, kojom ćemo se suprotstaviti negiranju sudskih činjenica, pokušajima revizionizma i prećutkivanju žrtava.

www.recom.link